

ความรู้ทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับแหล่งน้ำอภิเชกในจังหวัดชัยนาท

HISTORICAL AWARENESS OF CONSECRATED WATER SOURCES

IN CHAINAT PROVINCE

วสวัตดี เนตรประหาส*

Wasawat Netprahas*

* สาขาวิชาพัฒนาสังคมเมือง คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

Urban Development in Faculty of Humanities & Social Sciences Phranakhon Rajabhat University

E mail: wasawat.h112@pnru.ac.th

Received : 2021 August 19

Revised : 2021 December 3

Accepted : 2021 December 13

บทคัดย่อ

บทความนี้ผู้เขียนเรียบเรียงขึ้นจากปัญหาทางความรู้เกี่ยวกับแหล่งน้ำอภิเชก จังหวัดชัยนาท จึงเป็นที่มาของการศึกษาเพื่อมุ่งเน้นการอธิบายถึงการใช้งานแหล่งน้ำอภิเชกของจังหวัดชัยนาทในการพระราชพิธีบรมราชาภิเชกซึ่งเริ่มมีการใช้ครั้งแรกในการพระราชพิธี บรมราชาภิเชกสมโภชพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อปี พ.ศ. 2454 จนถึงการพระราชพิธีบรมราชาภิเชกพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เมื่อปี พ.ศ. 2493 โดยมีแหล่งน้ำอภิเชก จำนวน 2 แหล่ง คือ แม่น้ำเจ้าพระยาหน้าวัดพระบรมธาตุวรวิหาร และแม่น้ำเจ้าพระยาหน้าวัดธรรมามูลวรวิหาร อย่างไรก็ตามจากการศึกษาพบว่าแหล่งน้ำอภิเชกของจังหวัดชัยนาทในปัจจุบันเหลือเพียง 1 แหล่ง เท่านั้น คือ แม่น้ำเจ้าพระยาหน้าวัดธรรมามูลวรวิหาร ทั้งนี้อาจเป็นเพราะขาดการเข้าถึงเอกสารทางประวัติศาสตร์ที่เป็นองค์ความรู้ ประกอบกับความเปลี่ยนแปลงในคราวพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ครบ 5 รอบ เมื่อปี พ.ศ. 2530 ที่จังหวัดได้นำน้ำจากบ่อน้ำพระพุทธมนต์โบราณภายในพระวิหาร วัดพระบรมธาตุวรวิหาร ที่ค้นพบใน พ.ศ. 2518 มาใช้ ปัจจัยเหล่านี้ส่งผลให้เกิดความรู้ทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับแหล่งน้ำอภิเชกในจังหวัดชัยนาทที่คลาดเคลื่อนได้

คำสำคัญ: แหล่งน้ำอภิเชก จังหวัดชัยนาท การรับรู้ทางประวัติศาสตร์

ABSTRACT

This article, written in response to an awareness issue of consecrated water sources in Chainat province, emphasizes an explanation of Chainat consecrated water source usage in coronations, which was first used in the second coronation of Rama VI in 1911 and continued until the coronation of Rama IX in 1950. There are two water sources consisting of the Chao Praya River in front of Wat Thammamun Worrawihan and Wat Phra Borrommathat Worrawihan. However, it has been discovered that there is currently only one consecrated water source in Chainat province, which is the Chao Praya River in front of Wat Thammamun Worrawihan. This could be due to a lack of access to historical documents, as well as a change in the celebrations of Rama IX's 5th cycle birthday anniversary ceremony in 1987, when the province used an ancient Buddhist holy water well discovered in 1975 in Wat Phra Borrommathat Worrawihan chapel. These factors have resulted in a historical misunderstanding of consecrated water sources in Chainat province.

Keywords: Consecrated water sources, Chainat province, Historical awareness

บทนำ

แหล่งน้ำอภิเชกคือแหล่งน้ำสำคัญที่มีความผูกพันกับการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกมาตั้งแต่โบราณกาล การคัดเลือกใช้แหล่งน้ำอภิเชกในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์นั้นยังไม่ปรากฏหลักฐานที่แน่ชัด การใช้แหล่งน้ำอภิเชกในหัวเมืองมณฑลภูมิภาคต่าง ๆ เริ่มขึ้นครั้งแรกในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภชเมื่อปี พ.ศ. 2454 สารระสำคัญและพระราชประสงค์ที่ทำให้มีการใช้แหล่งน้ำอภิเชกนั้นก็เพื่อเป็นการถวายเป็นคุณ ในเวลานั้นประเทศไทยของเราจัดวางรูปแบบบริหารราชการในรูปแบบของมณฑลเทศาภิบาล มีข้าราชการที่ออกไปถวายงานดูแลบ้านเมืองต่างพระเนตรพระกรรณพระมหากษัตริย์ การใช้แหล่งน้ำอภิเชกจากหัวเมืองมณฑลจึงเสมือนเป็นกุศโลบายอย่างหนึ่งในด้านการปกครอง เพื่อเป็นการจูงใจให้ประชาชนตามบรรดาหัวเมืองมีความจงรักภักดีต่อองค์พระมหากษัตริย์ของตน และในทางหนึ่งพระมหากษัตริย์ก็จะทรงแผ่พระบารมีไปปกเกล้าปกกระหม่อมอาณาประชาราษฎร์ในราชอาณาจักรให้อยู่ภายใต้พระบรมโพธิสมภาร การคัดเลือกใช้แหล่งน้ำอภิเชกเมื่อครั้งพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภชคราวนั้นพิจารณาจากแหล่งน้ำที่มีความเป็นสิริมงคล มีชื่อเป็นเดชเป็นชัย และประชาชนต่างให้ความนับถือยกย่องกันมาแต่หนหลังว่ามีความเป็นสิริมงคล ความเชื่อของพื้นถิ่น และท้องถิ่นต่างผูกประสานร้อยเรียงให้แหล่งน้ำในเมืองนั้น ถูกจัดอันดับให้เป็นแหล่งน้ำสำคัญในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ปัจจุบันจากการศึกษาของผู้เขียน จังหวัดชัยนาท ซึ่งเป็นจังหวัดที่ขึ้นตรงกับมณฑลนครสวรรค์ในอดีตมีแหล่งน้ำสำคัญจำนวน 2 แหล่งที่ได้เคยอัญเชิญน้ำไปใช้ในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก คือ แม่น้ำเจ้าพระยาหน้าวัดธรรมามูลวรวิหาร ตำบลธรรมามูล และแม่น้ำเจ้าพระยาหน้าวัดพระบรมธาตุวรวิหาร แหล่งน้ำอภิเชกจังหวัดชัยนาททั้ง 2 แหล่งนี้ในอดีตถูกจัดเป็นแหล่งน้ำสำคัญที่ได้ใช้ในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกมาแล้วถึง 3 รัชกาล ในอดีตเรื่องราวของแหล่งน้ำอภิเชกจังหวัดชัยนาทนั้นได้มีการพูดถึง ณ เวลาปัจจุบันนี้เพียงแค่วัดธรรมามูลวรวิหาร เพียง 1 แหล่งเท่านั้น ซึ่งการที่แม่น้ำเจ้าพระยาหน้าวัดพระบรมธาตุวรวิหารได้ถูกละทิ้งจากความสำคัญไป ผู้เขียนจึงได้ศึกษาที่มารวมถึงเรื่องราวมูลเหตุของการเปลี่ยนแปลงเมื่อปี พ.ศ. 2530 ในคราวพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษาครบ 5 รอบ โดยศึกษาจากเอกสารหลักฐานในอดีต ประมวลองค์ความรู้สำคัญ สร้างความเข้าใจทั้งต่อประชาชนในพื้นที่จังหวัดชัยนาท และผู้ที่ศึกษาเรื่องนี้ต่อไปในอนาคต

ความหมายของน้ำอภิเชกในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก

การพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในประเทศไทยนั้นมีรากเค้ามามาจากคติความเชื่อของทางอินเดียโบราณ ซึ่งมีความเชื่อในเรื่องของสมมติเทพ คือ เทพที่สมมติตนลงมา เป็นพระมหากษัตริย์ ในด้านการประกอบพิธีกรรมในราชสำนักจึงล้วนแต่มีคติ ความเชื่อและสาระสำคัญที่แฝงไปด้วยความหมาย อีกทั้งความศักดิ์สิทธิ์ในตัว พระราชพิธีบรมราชาภิเษก คือ พระราชพิธีสำคัญที่ว่าด้วยเรื่องของการสถาปนาพระมหากษัตริย์พระองค์ใหม่ให้ทรงสถิตดำรงพระราชสถานะอย่างสมบูรณ์ตามโบราณราชประเพณีขั้นตอนสำคัญของการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกนี้ คือการใช้น้ำมาเป็นสื่อกลางในสภาวะของการเปลี่ยนผ่านจากอีกสถานะหนึ่งไปสู่อีกสถานะหนึ่ง กล่าวคือเมื่อแรกในการรับราชสมบัติตามธรรมเนียมยังทรงใช้พระนามว่า

“สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว” แต่เมื่อทรงประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกแล้วจึงทรงใช้พระนามว่า “พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว” พระราชโองการเปลี่ยนไปใช้คำว่า “พระบรมราชโองการ” รวมถึงการถวายเศวตฉัตร จากสี่ตลับเศวตฉัตร เป็นการถวาย นพปฎลมหาเศวตฉัตรแทน โดยสรุปคือการที่พระมหากษัตริย์ เข้าสู่พระราชสถานะอย่างสมบูรณ์ในฐานะของความเป็นสมมติเทพโดยผ่านการรดน้ำ และการรับเศวตฉัตร คำว่าอภิเษกนี้ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายไว้ว่า “การรดอันยิ่ง” ใช้หมายถึงแต่งตั้งโดยการทำพิธีรดน้ำ (คำเกี่ยวกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษก, 12 ตุลาคม 2564) ความหมายของน้ำอภิเษกนี้หมายถึง น้ำที่ใช้ในการรดพระหัตถ์พระมหากษัตริย์เสมือนผู้น้อยรดน้ำอวยพรผู้ใหญ่ ในที่นี้คือการขอพระบารมีพระมหากษัตริย์คุ้มครองประชาชนในแผ่นดิน (ความหมาย “น้ำมูรธาภิเษก” และ “น้ำอภิเษก” ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก, 12 ตุลาคม 2564) การรดน้ำพระมหากษัตริย์นั้นเป็นเรื่องสำคัญด้วย ชาวไทยต่างพากันถือว่าพระมหากษัตริย์นั้นเป็นสมมติเทพ การที่จะไปสรงน้ำพระองค์ด้วยตนเองนั้นเป็นเรื่องมิบังควรจึงต้องมีอาชนะ หรือ สิ่งใดสิ่งหนึ่งรองรับ จึงมีการสร้างพระเต้าสำคัญต่าง ๆ เช่น พระเต้าเบญจกัณฑ์ พระเต้าปฐมนิมิตร เป็นต้น หรือถวายให้สรงด้วยพระองค์เอง เช่น ในการสรงพระมูรธาภิเษกในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก หรือในพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา พระราชพิธีบรมราชาภิเษกในยุคโบราณนั้นใช้ราชบัณฑิต และพราหมณ์ เป็นผู้ถวาย ต่อมาเมื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้ว จึงใช้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเป็นตัวแทนของประชาชนในแต่ละภาคทั้ง 8 ทิศ เป็นผู้ถวายในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ในข้อคิดเห็นของผู้เขียนนั้น เห็นว่าการถวายน้ำอภิเษกนี้เป็นเรื่องสำคัญ และเป็นสิ่งที่แสดงถึงสภาวะของการยอมรับในพระราชอำนาจอย่างสมบูรณ์แม้จะเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ไปสู่ระบอบประชาธิปไตยแล้ว แต่สาระ และความหมาย รวมถึงความสำคัญของการถวายน้ำอภิเษกนี้ยังคงอยู่กับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกอย่างเต็มเปี่ยม แต่แปรเปลี่ยนไปตามระบอบการปกครองในส่วนที่พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ แต่เดิมนั้นจะทรงใช้พระราชอำนาจในการปกครองประเทศอยู่ที่พระองค์ เนื่องจากในเวลานั้นหัวเมืองต่าง ๆ ยังอยู่ไกลจากส่วนกลาง สุทธิศักดิ์पालโพธิ์ (2562: 15-21) ผู้การที่ทรงอยู่ภายใต้การปกครองในระบอบประชาธิปไตย ทรงใช้ พระราชอำนาจอธิปไตยทั้ง 3 คือ ทางนิติบัญญัติผ่านรัฐสภา ทางการบริหารผ่านรัฐบาล และทางตุลาการผ่านศาล

พระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภชรัชกาลที่ 6

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกถึง 2 ครั้ง โดยครั้งแรกเมื่อวันที่ 11 พฤศจิกายน พ.ศ. 2453 หลังจากการสวรรคตของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ 23 ตุลาคม พ.ศ. 2453 และครั้งที่ 2 เมื่อวันที่ 2 ธันวาคม พ.ศ. 2454 หลังจากเสร็จการพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพแล้ว เรียกว่า “พระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภช” ครั้งนี้เป็นครั้งแรกที่ได้มีการเริ่มใช้น้ำจากแหล่งน้ำสำคัญต่าง ๆ ในราชอาณาจักรมาเสกทำน้ำอภิเษกถวายในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภชครั้งนั้น โดยทางกระทรวงมหาดไทยได้รับผิดชอบในหน้าที่นี้ในการสั่งการให้เหล่ามณฑลเทศาภิบาล ไปดำเนินการหาแหล่งน้ำอันเป็นสิริมงคลที่ชาวเมืองต่างให้ความเคารพนับถือ ยกย่องกันว่าเป็นสิริมงคล และแหล่งน้ำเดิมที่เคยใช้สรงพระมูรธาภิเษกพระมหากษัตริย์ในรัชกาลก่อนมาเสกทำน้ำ และตั้งการพระราชพิธีเสกทำน้ำ ณ มหาเจดีย์สถานสำคัญของแต่ละมณฑล

ตามหมายกำหนดการที่กระทรวงวังได้ส่งให้กระทรวงมหาดไทยทำห้องตราพระราชสีห์น้อยส่งการลงไปให้มณฑลเทศาภิบาลต่าง ๆ รัไปปฏิบัติ ในส่วนของจังหวัดชัยนาท ซึ่งขึ้นตรงกับมณฑลนครสวรรค์นั้น รายละเอียดของแหล่งน้ำอภิเชกนั้นยังไม่ปรากฏหลักฐานอย่างชัดเจน แต่ในกลุ่มเอกสารหลักฐาน ในชั้นหลังทั้งเอกสารในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกรัชกาลที่ 7 และรัชกาลที่ 9 ต่างให้ความตรงกันว่าแหล่งน้ำอภิเชกที่ใช้ในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภช พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อ พ.ศ. 2454 มีจำนวน 2 แหล่งดังนี้

1. แม่น้ำเจ้าพระยาหน้าวัดพระบรมธาตุวรวิหาร ตำบลชัยนาท อำเภอเมืองชัยนาท จังหวัดชัยนาท
2. แม่น้ำเจ้าพระยาหน้าวัดธรรมามูลวรวิหาร ตำบลธรรมามูล อำเภอเมืองชัยนาท จังหวัดชัยนาท

ในการพิสูจน์ข้อความจริงเกี่ยวกับแหล่งน้ำอภิเชกทั้ง 2 แหล่งนี้ว่าเคยมีการใช้งานตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 6 นั้นผู้เขียนได้เทียบเคียงเอกสารทั้งกลุ่มเอกสารหมายกำหนดการ และกลุ่มเอกสารที่มีการชำระความในตอนหลังในหมายกำหนดการพระราชพิธีเสกทำน้ำมูรธาภิเษกสนานในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภชเมื่อปี 2454 นั้นที่ได้มีการตีพิมพ์ลงในจดหมายเหตุพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในคราวนั้นได้ให้รายละเอียดเพียงแต่วัน เวลา สถานที่ และข้อสั่งการตั้งข้อความดังต่อไปนี้

“น้ำอภิเชกนั้น ข้าหลวงเทศาภิบาลได้จัดให้ราชบุรุษไปปลีกรรมตักน้ำที่เป็นสิริมงคลในมณฑลนั้น ๆ คือน้ำสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ แล น้ำในประเทศที่เคยได้ใช้เป็นน้ำอภิเชกของอดีตมหาราชแต่ก่อนมาทุก ๆ แห่ง มารวมลงในหม้อ ตั้งในมณฑลพิธีสถานพร้อมด้วยเครื่องสักการบูชา

วันพุธที่ ๑๕ พฤศจิกายน เวลาเช้า มณฑลอื่นนอกจากมณฑลที่มีมหาเจดีย์สถานทั้ง ๗ แห่ง ที่กล่าวมาแล้ว เริ่มต้นทำพิธีเสกน้ำอภิเชกกำหนดจุดเทียนไชย ตั้งต้นพระสงฆ์สวดภาณวาร ตลอด ๓ วัน ๓ คืน จนถึงวันที่ ๑๘ พฤศจิกายน เวลาเช้าดับเทียนไชยเป็นเสร็จการพิธี คือ

๑. มณฑลนครสวรรค์	ทำที่วัดบรมธาตุ เมืองไชยนาท
๒. มณฑลเพชรบูรณ์	ทำที่วัดพระมหาธาตุ เมืองเพชรบูรณ์
๓. มณฑลนครราชสีมา	ทำที่วัดกลาง เมืองนครราชสีมา
๔. มณฑลอิสาน	ทำที่วัดศรีทอง เมืองอุบลราชบุรี
๕. มณฑลปราจีนบุรี	ทำที่วัดโยธิน เมืองฉะเชิงเทรา
๖. มณฑลจันทบุรี	ทำที่วัดพลับ เมืองจันทบุรี
๗. มณฑลปัตตานี	ทำที่วัดตนิรมโสมร เมืองตานี

๘. มณฑลภูเก็ต

ทำที่วัดพระทอง เมืองถลาง

๙. มณฑลชุมพร

ทำที่วัดพระมหาธาตุ เมืองไชยา

๑๐. มณฑลราชบุรี

ทำที่วัดพระมหาธาตุ เมืองเพ็ชรบุรี”

(จดหมายเหตุพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 12 ตุลาคม 2564)

พิจารณาความจากหมายกำหนดการนี้ ผู้เขียนวิเคราะห์ได้ ดังนี้

1. การเลือกใช้น้ำอภิเษกให้พิจารณาจากสถานที่อันเป็นมงคลในสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ซึ่งในแต่ละมณฑล จะมีการประชุมข้าราชการพิจารณาเห็นตามความเหมาะสมว่าจะเลือกใช้ ในสถานที่ใดทางกระทรวงวังมีหน้าที่ออกหมายกำหนดการ ข้อปฏิบัติ ให้กระทรวงมหาดไทย แจ้งให้ทุกมณฑลเทศาภิบาลรับไปปฏิบัติเพียงเท่านั้น เนื่องจากเป็นครั้งแรกที่มีการใช้แหล่งน้ำอภิเษกจากมณฑลหัวเมือง ซึ่งต่างจากยุคต้นกรุงรัตนโกสินทร์ที่มีข้อกำหนดในการใช้แหล่งน้ำเบญจสุทธิดังกล่าว คือ แม่น้ำสำคัญทั้ง 5 ซึ่งสามารถออกตราสารให้ออกไปกระทำการพิธีกรรมได้ เพราะเป็นแหล่งน้ำที่ใช้สืบเนื่องกันมา และเป็นข้อกำหนดการใช้ที่มีความตายตัวในเรื่องของสถานที่ ทั้งยังเป็นที่ยอมรับของข้าราชการ รวมถึงข้าราชการ

2. ด้วยเป็นครั้งแรกที่มีการใช้น้ำจากมณฑลเทศาภิบาล ข้าหลวงเทศาภิบาลจะต้องทำบัญชีเกี่ยวกับเรื่องราวในการพระราชพิธีครั้งนี้ สารสำคัญในบัญชีนั้นจะประกอบไปด้วย เช่น ชื่อแหล่งน้ำ สถานที่ไปกระทำการพิธีกรรมตักน้ำ รวมถึงวันและเวลาในการประกอบพิธีเพื่อรวบรวมให้เสนาบดีกระทรวงมหาดไทยรับทราบเพื่อเป็นหลักฐานสำคัญในราชการต่อไป

3. ในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกครั้งนั้นการรวบรวมรายละเอียดต่าง ๆ คงมีการจัดทำส่งมาให้เสนาบดีกระทรวงมหาดไทยรับทราบตามธรรมเนียมของการจัดการราชการมณฑลเทศาภิบาลซึ่งในเวลานั้นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย แต่บรรดาเอกสารราชการสำคัญเหล่านี้กลับไม่ได้ถูกจับเก็บไว้ในหอจดหมายเหตุแห่งชาติในส่วนกลาง ผู้เขียนได้เดินทางไปสืบค้นเอกสารตรามณฑลเหล่านี้เมื่อวันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2564 ณ หอจดหมายเหตุชาติ ซึ่งได้คำตอบจากเจ้าหน้าที่ประจำหอจดหมายเหตุแห่งชาติว่าเอกสารทางราชการของกระทรวงมหาดไทยมีการจัดเก็บที่กระจัดกระจายไปตามภูมิภาคทั้งท้องตราพระราชสีห์ และใบบอกจากมณฑลเทศาภิบาล ในเวลานี้ที่หอจดหมายเหตุแห่งชาติที่ยังมีเก็บรักษามีเอกสารราชการกระทรวงมหาดไทยพระราชพิธีบรมราชาภิเษกรัชกาลที่ 7 ในส่วนของมณฑลภูเก็ต ซึ่งเก็บรักษาไว้ ณ หอจดหมายเหตุแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดตรัง และเอกสารรายงานการประชุม ณ ศาลาว่าการพระราชวัง ในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกรัชกาลที่ 9 พ.ศ. 2493 ในส่วนที่เหลือเป็นเอกสารหมายกำหนดการ หมายรับสั่งของกระทรวงวัง บันทึกส่วนพระองค์เพียงเท่านั้น

การสืบค้นเอกสารที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภชเมื่อครั้งรัชกาลที่ 6 ในส่วนของแหล่งน้ำอภิเษกนี้เป็นเรื่องที่ยากลำบาก เนื่องจากการจัดเก็บเอกสารที่ยังมีการเก็บที่ไม่เป็นระบบระเบียบ ทำให้การเข้าถึงชุดข้อมูลต่าง ๆ เช่น รายละเอียดเฉพาะ รายนามบุคคลที่ไปปลีกรรมตักน้ำ สถานที่ปลีกรรมตักน้ำ เป็นต้น จำต้องอาศัยกลุ่มเอกสารชั้นรองมาทำการตีความและวิเคราะห์ แต่ในยุคที่เอกสารราชการยังเป็นเรื่องที่ไกลตัวจากผู้คน และเป็นสิ่งที่รับรู้กันเฉพาะในแวดวงของบรรดาข้าราชการ จดหมายเหตุที่ได้มีการตีพิมพ์พระราชทานไว้สำหรับหอพระสมุดหลวงนั้นจึงเป็นประจักษ์พยานสำคัญที่จะบอกเล่าเรื่องราวในอดีต อีกทั้งยังอาศัยการตีความ การวิเคราะห์ กลุ่มเอกสารชั้นหลังเข้ามาประกอบด้วย

พระราชพิธีบรมราชาภิเษกรัชกาลที่ 7

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษก เมื่อวันที่ 24 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2468 หลังจากการสวรรคตของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ 25 พฤศจิกายน พ.ศ. 2468 กระทรวงมหาดไทยได้รับหน้าที่ในการจัดพระราชพิธีทำนํ้ามูรธาภิเษก และนํ้าอภิเษกในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ในเวลานั้นเจ้าพระยาอมราช (ปั้น สุขุม) ดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยได้มีท้องตราพระราชสีห์น้อยลงวันที่ 24 ธันวาคม พ.ศ. 2468 สั่งการให้ตั้งการพระราชพิธีทำนํ้ามูรธาภิเษกสนามในมณฑลเทศาภิบาล เพื่อส่งไปเข้าพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยทางกระทรวงวัง ได้ออกหมายกำหนดการพระราชพิธีไว้ในวันที่ 4-5 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2468 (พระราชพิธีบรมราชาภิเษกเฉลิมพระราชมณเฑียร ปีฉลู สัปตศก พุทธศักราช 2468) ซึ่งได้วางรูปแบบการปฏิบัติโดยอิงจากการพระราชพิธีเสกทำนํ้ามูรธาภิเษกสนามเมื่อครั้งพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภชเมื่อปี พ.ศ. 2454 แต่ลดจำนวนวันในการพระราชพิธีลงจาก 3 วัน เหลือเพียง 2 วัน (สมเด็จพระราชปิตุลาบรมพงศาภิมุข เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช, 2468) แหล่งนํ้าอภิเษกในคราวพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้นได้มีการประชุมโดยสมุหเทศาภิบาลในมณฑลเป็นประธานเพื่อตรวจสอบแผนกบัญชีและท้องตราเก่าที่เคยส่งไปให้กรุงเทพมหานคร เมื่อครั้งพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภชว่าในมณฑลนครสวรรค์นั้นได้เคยใช้แหล่งนํ้าอภิเษกจากที่แหล่งใด จังหวัดใดบ้าง เพื่อเป็นข้อมูลในการประชุมมอบหมายให้จังหวัดต่าง ๆ ที่ขึ้นตรงกับมณฑลนครสวรรค์นั้นไปทำการปลีกรรมตักนํ้า และนํ้านํ้ามาเข้าในพระราชพิธีเสกทำนํ้า ตลอดจนทำท้องตรานั้นรายงานให้เสนาบดีกระทรวงมหาดไทยรับทราบตามระเบียบ ซึ่งเป็นครั้งแรกที่ได้มีการบรรยายกล่าวถึงแหล่งนํ้าอภิเษกในมณฑลนครสวรรค์รวมถึงของจังหวัดชัยนาท แต่บอกเล่าผ่านวรรณกรรมประเภทโคลงพระราชพิธีที่มีชื่อว่า โคลงลิลิตสุภาพตํารับพระบรมราชาภิเษกสัปดาห์ระดมมหาจักรีวงศ์ (เล่มต้น) ซึ่งเป็นผลงานพระนิพนธ์ ของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ พระนิพนธ์ถวายในการพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษาของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวในปี 2472 ในบทโคลงพระราชพิธีนี้จากบทแหล่งเขื่อนนํ้าอภิเษกของมณฑลนครสวรรค์ได้ให้รายละเอียดไว้ดังนี้

๑ น้ำธารพุ่งแก้ว, ท่า	ธรรมามูล พ่อ
สระเกษ, สระคงคา	สระแก้ว
น้ำมหาธาตุ, สระนา	รายณ์,เทพ สถานแฮ
แปดแห่งแต่งดักแล้ว	เลี่สะแคว้นนครสวรรค์ ฯ

(พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์, 2472)

ในบทโคลงพระราชพิธีนี้ได้พูดถึงแหล่งน้ำอภิเษกของจังหวัดชัยนาทไว้ใน 2 แห่งตามข้อทฤษฎีกล่าวคือ “ธรรมามูล” คือ แม่น้ำเจ้าพระยาหน้าวัดธรรมามูลวรวิหาร และ“น้ำมหาธาตุ” คือ แม่น้ำเจ้าพระยาหน้าวัดพระบรมธาตุวรวิหาร ซึ่งผู้แต่งนี้คงอาศัยการรวบรวมหลักฐานจากมณฑลเทศาภิบาลต่าง ๆ คือ ไบบอกรของมณฑลที่ได้ส่งกลับมาให้ส่วนกลางมาเขียนพรรณนาความ ซึ่งตัวบทโคลงพระราชพิธีนี้ได้มีการตรวจทานและตรวจสอบความถูกต้องไปมาหลายครั้งจนกว่าจะถูกต้องสมบูรณ์ทั้งจากพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบรมวงศานุวงศ์ผู้ใหญ่ มีสมเด็จพระราชปิตุลาบรมพงศาภิมุขเจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช ซึ่งเป็นองค์ประธานพระบรมวงศานุวงศ์ฝ่ายหน้าและได้ทรงเข้าร่วมพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในครั้งนั้น ทั้งจากข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ มีมหาเสวกเอกเจ้าพระยาธรรมาธิกรณาธิบดี (หม่อมราชวงศ์บุ่ม มาลากุล) อดีตเสนาบดีกระทรวงวังซึ่งมีหน้าที่ดูแลการจัดการในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในเวลานั้น เพื่อความสมบูรณ์ของเนื้อหา (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์, 2472) พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงเขียนคำนำของหนังสือเล่มนี้ไว้และทรงยกย่องว่าเป็นหนังสือที่ “Inspired” และเป็นหนังสือพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเล่มแรกที่มีการจดบันทึกข้อมูลไว้อย่างละเอียดครบถ้วน แม้ว่าในครั้งพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจะทำจดหมายเหตุไว้เป็นตำราในการสืบค้นแล้ว แต่ก็ไม่ได้มีการจดบันทึกไว้อย่างละเอียดเหมือนเช่นที่กรมพระนราธิป-ประพันธ์พงศ์ได้ทรงประพันธ์ขึ้นมา หนังสือเล่มนี้จึงเป็นที่มีการจัดทำข้อมูลเรื่องราวของแหล่งน้ำอภิเษกในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกอย่างครบถ้วนสมบูรณ์เป็นเล่มแรก แต่เป็นการประพันธ์ในลักษณะของโคลงกลิตสุภาพซึ่งต้องใช้ความสามารถทางอักษรศาสตร์ ประกอบกับความเข้าใจบริบทสภาพสังคมในเวลานั้นมาตีความในการอธิบาย

พระราชพิธีบรมราชาภิเษกรัชกาลที่ 9

ในรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ได้ทรงประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม พ.ศ. 2493 หลังจากการสวรรคตของพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร เมื่อวันที่ 9 มิถุนายน พ.ศ. 2489 กระทรวงมหาดไทยได้รับหน้าที่ให้ดำเนินการในการจัดพระราชพิธีเสกทำน้ำอภิเษก โดยในครั้งนี้ได้เปลี่ยนแปลงไปจากเมื่อครั้งรัชกาลที่ 6 และรัชกาลที่ 7 เนื่องจากในเวลานั้นได้มีการยกเลิกการปกครองหัวเมืองในระบอบมณฑลเทศาภิบาลแล้วพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พระราชพิธีในครั้งนั้นได้เปลี่ยนรูปแบบไป กล่าวคือเป็นการเสกน้ำอภิเษกในจังหวัดสำคัญจำนวน 18 จังหวัดแทน โดยพิจารณาจากจังหวัดที่เคยเป็นสถานที่เสกน้ำอภิเษกเมื่อครั้งเป็นมณฑลเทศาภิบาล และการใช้น้ำจากแหล่งน้ำสำคัญได้เปลี่ยนไปใช้เพียงแหล่งน้ำในจังหวัดที่ตั้งการพระราชพิธีเสกทำน้ำอภิเษก แทนการใช้น้ำจากจังหวัดที่ขึ้นตรงกับมณฑลเทศาภิบาลในอดีต ในเวลานั้นพลเอกมังกร พรหมโยธี เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ได้มอบหมายให้พระยารามราชภักดี ปลัดกระทรวงมหาดไทยในเวลานั้นเป็นประธาน

ในส่วนของกระทรวงมหาดไทยในการพระราชพิธีทำน้ำอภิเชก และดูเรื่องของการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ในส่วนของกระทรวงมหาดไทย โดยได้มีการประชุม ณ ศาลว่าการพระราชวัง เมื่อวันที่ 25 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2493 โดยทางสำนักพระราชวังซึ่งมีพระยาเทวาริราช (ป.มาลากุล) สมุหพระราชพิธีเป็นประธานการประชุม โดยออกหมายกำหนดการพระราชพิธีเสกทำน้ำอภิเชกไว้ ในวันที่ 18-19 มีนาคม พ.ศ. 2493 กระทรวงมหาดไทยได้ทำหนังสือแจ้งจังหวัดต่าง ๆ ให้รับทราบในข้อปฏิบัติและรายละเอียดในการพระราชพิธี ในครั้งนั้นจังหวัดชัยนาทได้มีการใช้แหล่งน้ำเดิมซึ่งเคยใช้มาเมื่อครั้งพระราชพิธีบรมราชาภิเษกรัชกาลที่ 7 เมื่อ 25 ปีที่แล้วโดยมีนายสมบุรณ์ จันทระประทับ ข้าหลวงจังหวัดชัยนาท และพระครูสุรพรยานกจิวิชัย (หลิน จนทโชโต) เจ้าอาวาสวัดสมอ เจ้าคณะจังหวัดชัยนาท เป็นประธานฝ่ายสงฆ์ ซึ่งพระครูสุรพรยานกจิวิชัยนั้นเคยได้เข้าร่วม พระราชพิธีเมื่อครั้งรัชกาลที่ 7 ในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกครั้งนั้น ทางรัฐบาลได้รวบรวมเนื้อหาและขั้นตอนในการพระราชพิธี รวมถึงเรื่องราวของแหล่งน้ำอภิเชกในการพระราชพิธี บรมราชาภิเษก โดยมีหนังสือจากกรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรีวันที่ 270/2493 แจ้งให้ทุกจังหวัดรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ ในการทำน้ำอภิเชกในส่วนของภูมิภาคเพื่อตีพิมพ์ในหนังสือราชกิจจานุเบกษาภาคพิเศษ ซึ่ง บุญชู เจนพนัส ได้ตีพิมพ์แล้วเสร็จในปีเดียวกัน ในหนังสือราชกิจจานุเบกษาภาคพิเศษฉบับนี้จึงเป็นหลักฐานที่ยืนยันถึงความสำคัญของแหล่งน้ำอภิเชกในจังหวัดชัยนาททั้ง 2 แหล่งนี้ ด้วยคณะกรรมการจังหวัดได้รวบรวมส่งให้ส่วนกลาง และได้มีการตีพิมพ์ออกมา เป็นหนังสือที่รวบรวมข้อมูลสำคัญที่ช่วยให้การสืบค้นในยุคหลังสามารถนำมาอ้างอิงได้ คณะกรรมการจังหวัดชัยนาทในเวลานั้นมีข้าหลวงจังหวัดเป็นประธานการประชุม คงทำการสืบค้นจากแผนกบัญชีเก่าที่เกี่ยวกับการทำน้ำอภิเชกเมื่อปี พ.ศ. 2468 มาเป็นแนวพิจารณาคัดเลือกแหล่งน้ำ ในการพระราชพิธีเสกทำน้ำอภิเชกทั้ง 3 รัชกาลนี้ได้ตั้งการพระราชพิธี ณ วัดพระบรมธาตุวรวิหาร จังหวัดชัยนาท ด้วยเป็นพระมหาธาตุเจดีย์สำคัญของมณฑลนครสวรรค์ อีกทั้งยังเป็นพระมหาธาตุเจดีย์ที่เป็นหลักของจังหวัดชัยนาทด้วย (บุญชู เจนพนัส, 2493: 22)

การเปลี่ยนแปลงทางด้านความรู้เกี่ยวกับแหล่งน้ำอภิเชกจังหวัดชัยนาท

ในการพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษาครบ 5 รอบ เมื่อปี พ.ศ. 2530 ทางกระทรวงมหาดไทยได้รับมอบหมายจากสำนักพระราชวังให้ดำเนินการจัดพิธีเสกทำน้ำพระพุทธมนต์ศักดิ์สิทธิ์เพื่อทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ณ พระที่นั่งชัยมังคลาภิเษก มณฑลพระราชพิธี ท้องสนามหลวง กระทรวงมหาดไทย ปลัดกระทรวงมหาดไทยในเวลานั้น คือ นายพิศาล มูลศาสตรสาทร ได้ออกคำสั่งให้ทุกจังหวัดดำเนินการหาแหล่งน้ำสำคัญต่าง ๆ ในจังหวัดแล้วไปกระทำการพิธีกรรม และตั้งพิธีเสกทำน้ำพระพุทธมนต์สำคัญ ณ พระอารามสำคัญประจำจังหวัด ก่อนส่งมอบให้กระทรวงมหาดไทย แล้วนำไปเข้ารัฐพิธีเสกทำน้ำพระพุทธมนต์รวม ณ วัดสุทัศนเทพวราราม กรุงเทพมหานคร ในวันที่ 2 ธันวาคม ปีเดียวกัน

ในเวลานั้นกระทรวงมหาดไทยได้วางหลักเกณฑ์การคัดเลือกแหล่งน้ำสำคัญไว้ คือ เป็นแหล่งน้ำที่ประชาชนต่างให้ความนับถือ และเคยนำน้ำจากแหล่งนั้นไปใช้ในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก เมื่อปี พ.ศ. 2493 จังหวัดชัยนาทได้คัดเลือกแม่น้ำเจ้าพระยาหน้าวัดธรรมามูลวรวิหาร และบ่อน้ำพระพุทธมนต์โบราณ ภายในพระวิหารวัดพระบรมธาตุวรวิหารแทนการใช้แม่น้ำเจ้าพระยา หน้าวัดพระบรมธาตุวรวิหาร ดังเช่นที่เคยกระทำสืบมาเป็นประเพณี กรมศิลปากร (2545) สาเหตุของความเปลี่ยนแปลงนี้ ผู้เขียนได้วิเคราะห์และสรุปความเปลี่ยนแปลงได้ดังนี้

1. การเปลี่ยนแปลงทางด้านความเชื่อของผู้คน

ในปี พ.ศ. 2518 ได้มีการขุดบ่อน้ำโบราณภายใต้พระวิหารวัดพระบรมธาตุวรวิหาร ซึ่งเกิดจากการที่มีโจรได้แอบไปลักลอบขุดกรุวัดอุโบสถภายในพระวิหาร ทำให้พระประธานในพระวิหารเกิดความเสียหาย เจ้าอาวาสวัดพระบรมธาตุวรวิหารในเวลานั้นได้ทำพิธีบูชาอธิษฐานขอขมาขุดอุโบสถขึ้นมาให้ประชาชนกราบไหว้บูชา จึงได้พบพระพุทธรูปจำนวนมาก และเมื่อขุดลึกประมาณ 3 วาเศษ ได้พบอ่างน้ำมนต์ทำด้วยศิลา มีแผ่นศิลาแลงปิดอยู่น้ำมนต์ภายในอ่างนั้น ตักเท่าใดก็ไม่แห้ง ประชาชนเกิดความเลื่อมใสว่าเป็นน้ำมนต์ศักดิ์สิทธิ์ช่วยให้หายจากโรคร้ายไข้เจ็บ ซึ่งมีการสันนิษฐานว่ามีอายุนานนับพันปี (กระทรวงมหาดไทย, 2530) ความเชื่อของผู้คนที่มาบ่อน้ำพระพุทธมนต์โบราณนี้อาจเป็นสาเหตุปัจจัยหลักในด้านของความเชื่อทำให้คณะกรรมการจังหวัดในเวลานั้นพิจารณาใช้น้ำจากบ่อน้ำพระพุทธมนต์แห่งนี้ โดยละทิ้งแหล่งน้ำเดิมที่เคยใช้สืบกันมา แต่โบราณกาล ในส่วนของวัดธรรมามูลวรวิหารนั้นความศักดิ์สิทธิ์ของแม่น้ำเจ้าพระยาที่ไหลผ่านหน้าวัดนั้นเกิดจากความศรัทธา ประกอบกับความเชื่อของประชาชนที่มีต่อหลวงพ่อดุสิต ซึ่งว่าด้วยตำนานที่หลวงพ่อดุสิตนี้ลอยน้ำมา และบันดาลประสิทธิ์ประสาทให้แม่น้ำเจ้าพระยาหน้าวัดธรรมามูลวรวิหารแห่งนี้ เป็นน้ำพระพุทธมนต์ศักดิ์สิทธิ์ ทำให้ความเชื่อ และความศรัทธายังคงผูกแน่นกับชาวบ้านในแถบวัดธรรมามูลวรวิหารมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ในทางด้านของวัดพระบรมธาตุวรวิหาร ปัจจัยหลักในอดีตของการใช้น้ำหน้าวัดพระบรมธาตุวรวิหารนั้น คือ ความศักดิ์สิทธิ์ ของพระบรมธาตุเจดีย์ภายในวัดสอดคล้องกับตำนานการค้นพบพระบรมสารีริกธาตุกลางแม่น้ำเจ้าพระยา (สันต์ ภาวิต, 2539: 144) ซึ่งเป็นที่มาของความศักดิ์สิทธิ์ของค้ำน้ำเจ้าพระยาบริเวณวัดหน้าพระบรมธาตุวรวิหาร เมื่อมีการค้นพบบ่อน้ำพระพุทธมนต์นี้ความเชื่อของผู้คนก็เปลี่ยนแปลงไปจนถึงปัจจุบัน ความสำคัญของพระบรมธาตุเจดีย์นี้ในอดีตจึงเปรียบเสมือนเป็นศูนย์กลาง และหัวใจหลักของบ้านเมืองในอดีต

2. การขาดความรู้ทางด้านเอกสารทางประวัติศาสตร์

การขาดการศึกษาของค้ำความรู้จากเอกสารทางประวัติศาสตร์ก็เป็นปัจจัยหลักที่ส่งผลให้แหล่งน้ำอภิเษกในจังหวัดชัยนาท หลงเหลือเพียง 1 แหล่ง กล่าวคือ การคัดเลือกแหล่งน้ำอภิเษกในคราวพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเมื่อปี 2562 ทางกระทรวงมหาดไทยได้ไปอิงกับแหล่งน้ำเดิมที่เคยใช้เมื่อครั้งพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษาครบ 7 รอบ เมื่อปี พ.ศ. 2554 กรมศิลปากร (2561) ในส่วนของบ่อน้ำพระพุทธมนต์นี้ได้ถูกใช้ครั้งสุดท้ายเมื่อปี 2542 ในคราว พระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษาครบ 6 รอบ ส่งผลให้การศึกษาความสำคัญของน้ำอภิเษกทั้งในด้านประวัติศาสตร์ และด้านคติชนวิทยามีความคลาดเคลื่อนไป รวมถึงข้อแตกต่างของน้ำพระพุทธมนต์ที่ใช้ในการพระราชพิธี

เฉลิมพระชนมพรรษาอันเป็นน้ำสำหรับสรองพระวรกาย เพื่อการรับพระทักษาใหม่ที่เข้ามาสถิตพระองค์ ซึ่งในการพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษาในอดีต ก็มีการสรองพระมูรธาภิเษก แต่คนละบริบทกับการสรองพระมูรธาภิเษกในการพระราชพิธีบรมให้พระราชภิเษก แต่น้ำอภิเษกคือน้ำสำหรับถวายในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเสมือนเป็นการถวายแผ่นดิน วมหากษัตริย์ การยึดโยงกับกลุ่มแหล่งน้ำที่เคยใช้เมื่อปี 2554 แทนการศึกษาค้นคว้าแหล่งน้ำอภิเษกในอดีตจึงเป็นปัจจัยส่งผลที่ทำให้องค์ความรู้ของผู้คนโดยเฉพาะทางด้านประวัติศาสตร์เกิดความคลาดเคลื่อน รวมถึงการจัดเก็บเอกสารประวัติศาสตร์ในสมัยรัชกาลที่ 6 และรัชกาลที่ 7 ยังมีการจัดเก็บไม่ครบสมบูรณ์กระจัดกระจาย จึงเป็นปัจจัยที่ทำให้ผลการศึกษาค้นคว้าองค์ความรู้ในอดีตยังเป็นเรื่องที่ต้องอาศัยการวิเคราะห์ และการตีความเอกสาร ซึ่งเป็นเรื่องที่ต้องใช้ทักษะ ความเชี่ยวชาญ ความเชื่อของผู้คนในอดีตมาประกอบด้วย

แนวทางการเสริมสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับแหล่งน้ำอภิเษก

ในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเมื่อปี พ.ศ. 2562 ที่ผ่านมาเป็นพระราชพิธีสำคัญที่ประชาชนชาวไทยต่างให้ความสำคัญ รัชชม รวมถึงศึกษาขนบธรรมเนียมราชประเพณีสำคัญที่สั่งสมมานานับร้อยปี ในปัจจุบันการศึกษารูปแบบแผนของการจัดพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ในแต่ละยุคสมัยได้มีบรรดานักวิชาการ รวมถึงหน่วยงานราชการได้ผลิตผลงานออกมาสู่สังคม และสร้างสรรค์ผลงานทางวิชาการอย่างมากมาย เช่น ประมวลองค์ความรู้พระราชพิธีบรมราชาภิเษกซึ่งจัดทำโดยกระทรวงวัฒนธรรม เมื่อปี 2562 ที่ประมวลองค์ความรู้ในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก และรายการรายละเอียดการพระราชพิธีในแต่ละยุคสมัย (กระทรวงวัฒนธรรม, 2562) หนังสือเรื่องพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ที่จัดพิมพ์เมื่อปี พ.ศ.2562 โดยกระทรวงวัฒนธรรมเช่นเดียวกัน เพื่อประมวลเรื่องราวในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ รวมถึงภาพ การพระราชพิธี และสถานที่เสกทำน้ำอภิเษก (กระทรวงวัฒนธรรม, 2562) รวมถึงหนังสือของวารสารศิลปวัฒนธรรมที่ได้รวบรวมบทความของนักวิชาการต่าง ๆ ที่ตีพิมพ์ลงในวารสารในโอกาสสมหมายมงคลสมัยพระราชพิธีบรมราชาภิเษก เช่น ผลงานของ บ. บุหงามาศ ในเรื่องของ “ข้อสังเกตเบื้องต้นเกี่ยวกับสถานที่ตั้งการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช พ.ศ. 2328” ผลงานของ ไกรฤกษ์ นานา ในเรื่อง “งานบรมราชาภิเษก บูรพมหากษัตริย์ไทยประวัติศาสตร์ที่เคยขึ้นหน้า 1” และ ผลงานของ นิยะดา เหล่าสุนทร “งานพระราชพิธีบรมราชาภิเษก: ศึกษาจากหลักฐานด้านวรรณคดี” (วิภา จิรภาไพศาล, 14 ตุลาคม 2564) แต่การศึกษาเรื่องราวของแหล่งน้ำอภิเษกที่เป็นการศึกษาเชิงลึกทางด้านวิชาการที่มีการศึกษาในอดีตนับตั้งแต่ต้นกรุงรัตนโกสินทร์ จนถึงปัจจุบัน ยังมีการศึกษาที่น้อยมากซึ่งผู้เขียน ได้เริ่มศึกษาอย่างจริงจังตั้งแต่เดือนมีนาคม พ.ศ. 2564 หุกมณฑลเทศาภิบาลในอดีต จนถึงเวลานี้ ปัญหาสำคัญ คือ การขาดความรู้ทั้งในส่วนของหน่วยงานราชการ และประชาชน แนวทางการเสริมสร้างองค์ความรู้ที่ผู้เขียนสามารถสรุปได้นั้นมีดังนี้

1. การผลิตผลงานทางวิชาการเกี่ยวกับแหล่งน้ำอภิเชกโดยเฉพาะทางเพื่อการศึกษาพัฒนาการจากอดีตจนถึงปัจจุบัน เพื่อสร้างองค์ความรู้ต่าง ๆ ให้นักเรียนราชการ ตลอดจนประชาชน ได้มีความรู้ความเข้าใจ เพื่อการพัฒนา และการต่อยอดองค์ความรู้เหล่านั้น ไปในทางที่ถูกต้อง เหมาะสม
2. การสร้างความรู้ ความเข้าใจให้กับประชาชนในท้องถิ่น เพื่อให้เกิดความตระหนักห่วงแหน ในมรดกอันทรงคุณค่า เนื่องจากแหล่งน้ำหลายแหล่งอยู่ในท้องถิ่นของจังหวัดต่าง ๆ โดยในส่วนของจังหวัด ชัยนาท คือ ตัวอย่างการมีอยู่ของการขาดองค์ความรู้ การมอบความรู้ และความเข้าใจให้กับท้องถิ่นจึงเป็น สิ่งสำคัญที่ช่วยทำให้เกิดการผลักดัน ให้สถานที่สำคัญเหล่านี้ยังคงอยู่คู่กับท้องถิ่น จังหวัด ตลอดจน ประเทศชาติ เป็นบันทึกความทรงจำทางด้านประวัติศาสตร์ อันทรงคุณค่า
3. การจัดเก็บเอกสารทางประวัติศาสตร์อันทรงคุณค่าที่เกี่ยวข้องกับแหล่งน้ำอภิเชกในอดีตจนถึง ปัจจุบันจะเป็นส่วนที่สนับสนุนให้เกิดการศึกษา และสะท้อนถึงสภาพสังคมเมื่อหลายร้อยปีก่อน เนื่องจาก เอกสารทางประวัติศาสตร์เหล่านี้คือประจักษ์พยานสำคัญที่จะทำให้คนในปัจจุบันมองเห็นถึงเรื่องราว ของการพระราชพิธีสำคัญในภูมิภาคเมื่อครั้งอดีตได้อย่างกระจ่างชัดเจน

บทสรุป

จากการศึกษาเกี่ยวกับการใช้น้ำอภิเชกจากจังหวัดชัยนาทตามเอกสารหลักฐานที่สืบค้น ได้ในปัจจุบันพบว่า เริ่มมีการใช้น้ำอภิเชกของจังหวัด เมื่อครั้งพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภช พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อปี พ.ศ. 2454 พระราชพิธีบรมราชาภิเษก พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เมื่อปี พ.ศ. 2493 ซึ่งมีอยู่ 2 แหล่งด้วยกัน คือ แม่น้ำเจ้าพระยาหน้าวัดธรรมามูลวรวิหาร และ แม่น้ำเจ้าพระยาหน้าวัดพระบรมธาตุวรวิหาร ปัจจัยหลักของการเปลี่ยนแปลงความรู้ทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับแหล่งน้ำอภิเชกนี้ คือปัจจัยทางด้านความเชื่อจากการค้นพบบ่อน้ำพระพุทธรณ์ เมื่อปี พ.ศ. 2518 และได้ให้นำน้ำจากบ่อน้ำพระพุทธรณ์นี้ไปใช้ในการพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษาครบ 5 รอบ เมื่อปี พ.ศ. 2530 ประกอบกับ ปัจจัยด้านเอกสารทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งได้รับการจัดเก็บอย่างกระจัดกระจาย ทำให้การเข้าถึง และสืบค้นเป็นไปด้วยความลำบากส่งผลให้ ภาคประชาชน และหน่วยงานราชการเกิดความเข้าใจที่คลาดเคลื่อน ถึงแม้ว่าจะผ่านการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกแล้ว แต่การศึกษาเรื่องของแหล่งน้ำอภิเชกใน จังหวัดชัยนาทจากอดีตจนถึงปัจจุบัน จะช่วยสร้างความตระหนักถึงความสำคัญของแหล่งน้ำทั้ง 2 แหล่ง ที่กล่าวมาโดยเฉพาะในด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่นซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้คนในท้องถิ่นนั้นรู้จักท้องถิ่น ของตน และเกิดความตระหนักห่วงแหนต่อพื้นที่สำคัญทางประวัติศาสตร์มากขึ้น

บรรณานุกรม

- กรมศิลปากร. (2561). **จดหมายเหตุเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 7 รอบ 5 ธันวาคม 2554 เล่ม 2.** กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- กรมศิลปากร. (2545). **จดหมายเหตุเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เล่ม 1.** กรุงเทพฯ: รุ่งศิลป์การพิมพ์.
- กระทรวงวัฒนธรรม. (2562). **ประมวลองค์ความรู้พระราชพิธีบรมราชาภิเษก.** กรุงเทพฯ: รุ่งศิลป์การพิมพ์.
- _____. (2562). **พระราชพิธีบรมราชาภิเษก.** กรุงเทพฯ: รุ่งศิลป์การพิมพ์.
- กระทรวงมหาดไทย. (2530). **ประวัติน้ำพระพุทธรมนต์ศักดิ์สิทธิ์ที่ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย ในพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 5 รอบ 5 ธันวาคม 2530.** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น กรมการปกครอง.
- _____. (2562). **ความหมาย “น้ำมูรธาภิเษก และน้ำอภิเษก ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก.** [ออนไลน์], เข้าถึงได้จาก: https://www.thairath.co.th/news/royal/1534390?fbclid=IwAR2423ZlfgQwgi9Fy9gPgKZTDS07kwAN7KtVniV3KFnF_oKkhnZH6vV18k (2564, 14 ตุลาคม).
- _____. (2562). **คำเกี่ยวกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษก.** [ออนไลน์], เข้าถึงได้จาก: <http://www.phralan.in.th/coronation/vocab.php>. (2564, 14 ตุลาคม).
- _____. (2466.). **จดหมายเหตุพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว.** พระนครฯ: ไสภณพิพิธธรรมานุกร.
- นราธิปประพันธ์พงศ์, พระเจ้าบรมวงศ์, กรมพระ. (2472). **โคลงกลิตสุภาพตำรับพระบรมราชาภิเษก สัปตมะราชมหาจักรีวงศ์ เล่มต้น.** พระนครฯ: โรงพิมพ์อักษรนิติ.
- บุญชู เจนพนัส. (2493). **ราชกิจจานุเบกษาฉบับจดหมายเหตุพระราชพิธีราชาภิเษกสมรสพระราชพิธีบรมราชาภิเษก และ พระราชพิธีเฉลิมพระราชมณเฑียรพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช สยามินทราธิราช.** พระนครฯ: โรงพิมพ์มหามงกุฎราชวิทยาลัย.
- พระราชพิธีบรมราชาภิเษกเฉลิมพระราชมณเฑียร ปีฉลู สัปตศก พุทธศักราช 2468. (2468, 3 มีนาคม). **ราชกิจจานุเบกษา.** เล่ม 82 ตอนพิเศษ 0 ก. หน้า 7-9.
- วิภา จิรภัทรไพศาล. (2562). **นานาสาระว่าด้วย “พระราชพิธีบรมราชาภิเษก”.** [ออนไลน์], เข้าถึงได้จาก: https://www.silpa-mag.com/news/article_32215. (2564, 14 ตุลาคม).
- สัณห์ ภาวิตร. (2539). **นิทาน 4 ภาค.** กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.
- สุทธิศักดิ์ ปาลโพธิ์. (2562). **พระราชพิธีแห่งกรุงสยามตั้งแต่โบราณกาลจนถึง พ.ศ. 2475.** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรุงเทพ.

หอดจดหมายเหตุแห่งชาติ. (2493). กองกลางสำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทยพระราชพิธี
บรมราชาภิเษกรัชกาลที่ 9. มท.0201.2.1.31.1/5.

_____. (2472). เรื่องพิมพ์โคลงลิลิต พระบรมราชาภิเษก สัปตะราชมหากักรัวงศั. มร.7 บ/2.

_____. (2468). เอกสารส่วนพระองค์สมเด็จพระราชปิตุลาบรมพงศากิมุข เจ้าฟ้าภาณุรังสีสว่างวงศ์
กรมพระยาภาณุพันธุรัวงวเรศ. มร.6 บ/18.

Jirapattarapaisarn W. (2019). **Many Things About the Royal Coronation Ceremony.**
[Online], Retrieved from: https://www.silpa-mag.com/news/article_32215. [in Thai]
(14th October 2021).

Ministry of Culture. (2019). **The Royal Coronation Ceremony.** Bangkok: Bangkok:
Rung Silp Printing Company Limited. [in Thai]

_____. (2019). **Timeline: The Royal Coronation Ceremony.** Bangkok:
Rung Silp Printing Company Limited. [in Thai]

_____. (2019). **The Definition of Sacred Water for The Royal Coronation
Ceremony.** [Online], Retrieved from: <http://www.phralan.in.th/coronation/vocab.php>.
[in Thai] (14th October 2021)

_____. (1987). **History of Sacred Water for Ablution and Anointment, on this
occasion, The Royal Crest Commemorating the 5th Cycle Birthday on 5th
December, 1987.** Bangkok: Local Government Press, Department of Provincial
Administration. [in Thai]

_____. (1923). **The National Archives in Commemoration of His Majesty
King Vajiravudh (King Rama VI).** Phranakhon Si Ayutthaya: Mahamakuta
Rajavidyalaya Foundation. [in Thai]

Narathip Praphanphong, Phra Chao Borommawong Thoe, Krommaphra. (1929). **โคลงลิลิต
สุภาพดำรับพระบรมราชาภิเษกสัปตะราชมหากักรัวงศั เล่มต้น.** [Thai verse related to The
Royal Coronation Ceremony of King Rama VII of Chakri Dynasty], primal edition.
Bangkok: Aksornniti Printing.

National Archives of Thailand. (1950). **General Affair Division: The Royal Coronation of
King Rama IX.** มท.0201.2.1.31.1/5. [in Thai]

_____. (1929). **Lilit of The Royal Coronation Ceremony.** มร.7 บ/2. [in Thai]

_____. (1925). **Personal Documents of Her Royal Highness Prince
Phanurangsi Sawangwong Krom Phraya Phanuphan Thuwong Woradet.**
มร.6 บ/18. [in Thai]

Palpho S. (2019). **Siamese State Ceremonies**. Bangkok: Bangkok Printing. [in Thai]

Phawit S. (1996). **Thai Folktales: 4 Regions**. Bangkok: Suweeriyasan. [in Thai]

The Fine Arts Department. (2018). **The National Archives in Commemoration of His Majesty King Bhumibol Adulyadej, on this occasion, The Royal Crest Commemorating the 7th Cycle Birthday, Book 2**. Bangkok: The Fine Arts Department. [in Thai]

The Fine Arts Department. (2002). **The National Archives in Commemoration of His Majesty the King, Book 1**. Bangkok: Rung Silp Printing Company Limited. [in Thai]

The Ceremony of the Assumption of the Residence, The Year of the Cow. (1925).

The Royal Thai Government Gazette. Volume 82, Special Issue: 0 น. 7-9. [in Thai]
from:https://www.thairath.co.th/news/royal/1534390?fbclid=IwAR2423ZlfgQwgi9Fy9gPgKZTDS07kwAN7KtvniV3KFnF_oKkhnZH6vV18k [in Thai] (14th October 2021)

